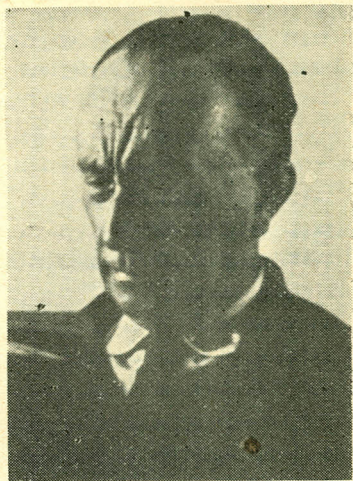

BESZÉLGETÉS BERNÁTH AURÉLLAL

Bernáth Aurél, a kétszeres Kossuth-díjas, kiváló művész, a Képzőművészeti Főiskola tanára az újabbról magyar festőművészet egyik kiváló alakja. Honi művészeink közül nem sokról mondható el, hogy kedvvel forgatta a tollat, viszont e kevesek sorában olyanokkal találkozunk, mint *Barabás Miklós*, *Munkácsy Mihály*, *Rippl-Rónai József*, *Beck Ö. Fülöp*. Melléjük sorolhatjuk *Bernáth Aurélt* is, aki nemcsak ecsettel, színekkel fejezte ki felfogását az emberről és környezetéről, nemcsak a képzőművészet nyelvén, hanem cikkeivel, tanulmányokkal és önéletrajzi művekkel is. Megkapott az élettől mindent, ami kívánatos az alkotóképesség kibontakozásához: a körülmények nyugalját, anyagi gondtalanságot, a polgári jólét kulturált légkörét, a nyilvános szereplés lehetőségeit, bár voltak nehéz évei is (Nagybánya, Bécs, Berlin). Nem nélkülözte az értő műbarátokat és érdeklődő olvasóközönséget sem. 1932-ben, harminchétéves korában a kiváló műtörténész, *Genthon István* szép könyvben hódol művészetének az *Ars Hungarica* sorozatban. Pályája azóta is zökkenőmentes.

Első képét 19 éves korában festette, 1914-ben. A következő évben Nagybányára ment, az új magyar művészet „szent földjére”, hogy Réti István és Thorma János tanítványául szegődjék. Ettől kezdve mindmáig lényegében a nagybányai iskola második nemzedékének, a posztimpressionizmusnak egyik legkiválóbb mestere. 1921–1926 közt Bécsben és Berlinben élt, ekkor expresszionista képeket festett, sőt elment egészen a nonfiguratív felfogásig, de munkásságának ezt a szakaszát később maga is kitérőnek bélyegezte. Olyan próbálkozásnak, amely arról győzte meg, hogy a képzőművészetnek ez az útja tovább nem járható, s visszatért a látható világi festői kifejezéséhez. Ettől kezdve olyan művészek társaságában láthatjuk, mint *Egry József*, *Szönyi István*, *Berény Róbert*, *Vass Elemér*. — 1945 után az elsők között leplezte le az ún. modernista művészet egyeduralmának üzleti rugóit. Határozottan mutatott rá, hogy mennyire nincs igazuk azoknak, akik a realiztikus festői irányzatok halálát hirdetik. Világosan elkülönítette a látványon alapuló s az ember értelmére és érzelmeire építő természetelvű festészetet az értelemmel ellenőrizhetetlen, minden tárgyi, megfogható elemet nélkülöző absztrakt-nonfiguratív művészettől. Ismételten rámutatott arra, hogy a formát már nem lehet tovább bontani, hogy a következő lépés a nagy nihil, a semmi, s ehelyett inkább a forma megszilárdulásának az igénye válik mind sürgetőbbé. Nem félt kimondani már 1947-ben, hogy minden irányzatnak legyen saját zsúrija, saját művelőiből, hogy a tárlatokon legyen joguk kiállítani az absztraktoknak is. Nézetei hatalmas vihart kavartak, illetve körülöttük nagy lármát csaptak azok, akiknek ez érdekükben állt. Amikor 1945-ben a szélsőséges irányzatok legszívesebben mindenkit lesöpörtek volna a falakról, Munkácsyt, Rudnayt, az egész nagybányai iskolát, akkor a Bernáth-féle józan hangra valóban nagy szükség volt. Bátran szőtt hozzá a Csontváry és Derkovits kérdéshez is, egyiknél sem vitatva a nagy tehetséget, de bizonyos arányokat mégis joggal hangoztatott.

Első könyve 1947-ben jelent meg *Írások a művészetről* címmel. Ez a műve inkább a szakmabelieket és a műbarátokat vonzotta elsősorban. 1956-ban jelent meg *Így éltünk Pannóniában* című önéletrajzi kötete, amely már szélesebb olvasóközönséget hódított meg.

— Hogyan jutott eszébe, hogy tollat ragadjon, vagyis, hogy írásban is elmondja azt, amit képeiben már kifejezett, milyen olvasmányélmény adta az első lökést az írásra?

— *Első nagy élményem Jókai volt, még egész fiatal diák koromban. Sorjában olvastam végig az összes, akkor elérhető könyvét. Emlékszem egy késő délutánra. Anyám el akart vinni egy baráti családhoz, ahol egy kedves kislány is várt volna rám. De én Kárpáthy Zoltánnál maradtam.*

— Tehát az első emlék egy klasszikus művet idéz a múltból. Úgy látszik, a klasszikusokra nem lehet „ráfizetni”, örömteli emlékként, el nem haló élményként kísérik az embert egész életén át. És hogyan adta a fejét írásra?

— Az első írásom egy óda volt hexameterekben. Akkoriban egy szegedi internátus lakója voltam és egy helybeli vasgyárban mint ipari tanuló dolgoztam. Az internátusban a fiúk megbíztak, hogy az igazgató névnapjára köszöntő verset írjak. Megírtam. Tizenhat éves voltam. Az igazgató sírt.

— Nyilván jó tanár volt, igaz szívű nevelő, aki tudott örülni diákja próbálkozásának. Ezerint az írás öröme megelőzte a festő jelentkezését?

— Igen. Az irodalmi indulatok korábban települtek belém, mint a festőiek. Elég sok kinnal járt ez, de nem azért, mintha valaha is írói pályára kívántam volna lépni. De egész életemben két kapitány kormányzott bennem. Mi időt vesztegettem el ezáltal! A festőállvány előtt gyakran ácsorogtam tompán, mert hirtelen éppen írni szerettem volna. És mivel ez az írói készség a tetejébe még művészetelméleti indulatokkal is át volt szöve, csodával határos, hogy a festészetben valamilyen életművet mégiscsak létrehoztam.

— Elképesztő dilettánsként láttam neki a művészetelméleti írásnak. Költői prózát akartam e téren érvényesíteni. El is készült e nemben az első 2—3 oldalnyi mű, Michelangelóról, az első olasz utam után. Hadd mutassak be pár sornyt belőle:

„De lehet-e szavakba foglalni a tenger hullámainak a sziklás partra csapódását, a kövek görgését, amikor a víz visszahúzódik, az újra és újra támadó ostromot? A hangot, a zavart, a látható erőt, a víz monomániáját, dühöngését, s a bennük szétáramló életcsodálkozást, lenyűgözöttséget?

Komor erő ez a kép. Szüntelenül ostromló erő. Valami titokért, hitért, végső okokért küzd. Kemény ember műve ez, akiben a hit nem passzív odaadás, hanem aki ezért naponta megküzd, hogy élettéljesen tartsa. Nem alázatos ember műve. Mintha azt mondaná: nem nyugszom, csak ha egy pillanatra a közeledbe érhetek. De az Isten sohasem ad nyugalmat neki.”

— Meg is jelent ez az írás, röviddel az elkészülte után. Sőt valaki észre is vette az „emelkedettséget”. De aztán magamtól beláttam, hogy e szakmához józanabbul kell hozzáállni.

Valóban józanabbul, különösen később, azokban az időkben, amikor kialakult a művészeti kritika tolvajnyelve, amelyet többnyire csak az ért, aki mondja. Nemrég az egyik művészettörténészt megkérték arra, hogy magyarázza meg egyik mondatát, mert nem értette meg a hallgatósága. Megmagyarázta. Akkor megkérdezték tőle: miért nem ilyen érthető nyelven fejezte ki magát? A józanság valóban nélkülözhetetlen, ha napjaink művészetében akarunk eligazodni. Bernáth Aurél írásait világos okfejtés, értelmes fogalmazás, valóban józan hangvétel jellemzi. Amikor a szavak valósággal „szétfecsegik” a művészetet, külön öröm olvasni értelemhez szóló írásait.

— Második művészetelméleti írástól kezdve szem előtt tartottam nemcsak a józan nézetek fontosságát, hanem a józan fogalmazást is. Igaz, a téma is kötelezően írta elő: a kompozícióról volt szó következő írásomban, annak sorsáról az újabb festészetben.

— Ez az írása 1937-ben jelent meg először, majd A Múzsza udvarában c. kötetben 1967-ben. De mikor kezdett el újra a szépirodalommal kísérletezni?

— A szépirodalom még pár évet váratott magára, mert évekig a festészet szállt meg. A harmincas évek közepén azonban újra csak írni kezdtem, s megint csak a régi szenvedély kapott el, hogy költői próza legyen az írás. Egy balatoni vihar leírásába kezdtem. Apámmal és két evezős legénnyel keltünk át éjjel a vízre. Megítélsem szerint a téma bírta a költészetet. Ahogy elkészültem, megmutattam Déry Tibor barátomnak, reszketve, hogy a költészetet kiirtja a sorokból. Neki is látott, mondván: a próza az próza, de hát végül is belátta, hogy nem tekerheti ki az egész írásnak a nyakát. Hadd álljon itt pár sor ebből is:

„Mentünk tovább, egyre mélyebb árkaiba zuhantunk a puha, fekete semminek. Villám, dörgés járt felettünk, sivító szél tépte kabátom, hajam. S az evezők is a torló hullámokon vágódtak erre-arra. Mint aki éjjel szántáson megy haza, úgy haladt a hajónk. Az erős ütem, mely addig úgy megnyugtatót, most kusza rántásra, zörgésre váltott át. — „Rosseb”-ek röptültek; a legények borzolt hajától s mérges szemétől — melyet a villámfény néha felfedett — még jobban elszorult a szívem.

Apám csak énekelt. Mély hangja volt, csendes és tagolt beszédű. Az ének egyszerű volt, se vidám, se komoly, és többször visszatért egy-egy melódia. Apám, mintha már elmondhatatlan álomban ringott volna, a bor és édes dalok ölében valahol messze járt. De rám, aki nem ittam, úgy hatott éneke, mint tintatengerben a színes fonál.”

— Elküldtem az írást Babits Mihálynak, a Nyugatban való közlésre. Babitshoz akkor már baráti kapcsolatok fűztek. Egy este össze is ültünk, hogy megbeszéljük a

tennivalókat. Nagy öröömre csak egy kifogása volt: az ég sokat dörög a novellában. Közös megállapodással lecsendesítettük a vihart.

— Nem térhetnénk vissza egy pillanatra a Jókai élményhez? Milyen további élmények, újabb írások következtek, hisz nyilván nemcsak Jókai és Déry maradtak „barátai”?

— Jókai után semmi más könyvre nem emlékszem, hogy akkoriban vettem vagy olvastam volna, csak Kantra.

— Ez valóban meglepő, jól hallottam?

— Csakugyan jól. Kantnak A tiszta ész kritikája című műve került a kezembe. Tizenhét éves lehettem. Még hozzá utolsó pénzemen vettem ezt a félkilós könyvet, s itt a súlyt csak azért említem, mert egy ilyen könyvnek az ára a magamfajta diákembernek nem volt könnyen előteremthető. Előtte azt sem tudtam, hogy Kant és könyve létezik a világon. Nyilván belelapozhattam valamelyik könyvkereskedésben s rögtön megállapíthattam, hogy ez az igazi, ez a nekem való.

— És hogyan birkózott meg vele? Hisz ez képzett filozófusoknak is komoly szellemi feladat, nem egy bölcséleti előképzettség nélküli diáknak?

— Mondanom sem kell, hogy semmit sem értettem belőle. De micsoda kín volt, hogy nem győzőm, és micsoda szenvedély hajtott, hogy azért is legyőzzem! Ha egy fiatal ember saját eszének határait tapogatja, nem nagyon hisz a saját itélőképességében. Újra neki tehát! Mi is az a „magánvaló”? A „Ding an sich”?

— A megértésnek ez a teljes csődje két dologra figyelmeztetett: hogy komoly dolgok vannak a világon, s hogy nekem is ilyen komoly dolgokkal kell foglalkoznom. Sokszor visszagondoltam már életemnek ezekre a sorsdöntő pillanataira, napjaira. Kanttal az oldalam mellett nevelődtem, anélkül hogy értettem volna, mert hangtalan erkölcsi parancsát kihallottam a 15—20 kötetes „könyvtáramból”, mely anyám könyhaszkekrényének felső részében volt, ahol valamikor téásfindzák álltak.

Ezzel a Mester úgy látta, hogy írói voltának gyökereit kellőképpen megvilágította. A Jókai és Kant olvasása közti élmény különbsége nyilvánvaló. Az utóbbi „mellé” nevelődött, anélkül, hogy értette volna. Itt nem is folytatja tovább, lezárja a beszélgetést a következő szavakkal:

— Legyen ennyi elég! Tisztelem a Könyvtáros olvasóinak.

Az üdvözetlet átadja

Szij Rezső

BERNÁTH AUREL KÖNYVEI

Írások a művészetről, Dante 1947. 136 l.
Kor és pálya. I. köt. Így éltünk Pannóniában. Szépirodalmi, 1956. II. köt. Utak Pannóniából. Szépirodalmi, 1960. III. köt. A Múzsza körül. Szépirodalmi, 1962. IV. köt. A Múzsza udvarában. Szépirodalmi, 1967.

IRODALOM

Genthon István: Bernáth Aurél. Ars Hungarica, 1932.
Genthon István: Bernáth Aurél. Képzőművészeti, 1964.

KNER Imre gyomai lakóházában múzeum létesült, mely a magyar könyvművészetben oly nagy szerepet játszó — és főként a Kner család nevéhez fűződő — gyomai könyvnyomtatás történetét mutatja be. Az új múzeum megnyitása alkalmából pompás kivitelű ismertető füzetet bocsátott ki, mely Elek László színvonalas gyomai nyomdatörténetét és Kner életrajzát tartalmazza olymódon, hogy a tanulmány egyben a múzeumi kalauz szerepét is betölti. Színes fényképek mutatják be a múzeum termeit és tárlóit; az egykori Kner kiadványok szépségét pedig hasonmások érzékeltetik.

